

„Společnost pro podporu německé vědy, kultury a umění v Čechách“ (Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen) a její archeologická expedice do centrální Anatolie

Hlavní řešitel projektu: Dr. Alexander Zäh, Maintal

Spoluřešitelé za MHMP OKP: Mgr. Jan Kostěnek, PhD.; PhDr. Tomáš Alušík, PhD., MIFA

Doba řešení projektu: 2006 - 2008

Hlavním cílem projektu je shromáždění a publikace veškeré – mnohdy dosud nepublikované – fotodokumentace z archeologicko-epigrafické expedice členů „Společnosti pro podporu německé vědy, kultury a umění v Čechách“ (dále jen „Společnost“) do centrální Anatolie v roce 1902.

Společnost založená v roce 1890 několikrát změnila své označení a v roce 1945 byla zrušena a její majetek zkonfiskován. Písemný fond byl poté rozdělen mezi několik archivů a jeho část se bohužel nadobro ztratila. Účastníkům projektu se však podařilo vypátrat zbylé části materiálů vztahujících se k expedici – mezi jinými více jak stovku fotografií – uložených v několika archivech v České republice (Archiv hlavního města Prahy, Archiv Univerzity Karlovy v Praze) i Německu (Bayerisches Staatsarchiv, München). Výsledkem tohoto mezinárodního projektu bude publikace, která je v současnosti v tisku: J. Kostěnek – A. Zäh (Hrsg.): Wissenschaftlicher Nachlaß der Deutsch-Böhmisch archäologischen Expedition nach Lykaonien, Ost-Pamphylien und Isaurien (Kleinasien) durchgeführt im Jahre 1902. Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris 26.

Kniha sestává z úvodní části o účastnících expedice a jejím průběhu, hlavní částí je souborný komentovaný katalog zachovaných expedičních fotografií (z nichž mnohé jsou zde publikovány vůbec poprvé); má také tureckou a českou předmluvu (která je zároveň jakýmsi shrnutím). Níže uvádíme obsah, českou předmluvu (jejím autorem je Dr. T. Alušík) a výběr fotografií.

Účastníci expedice byli významnými osobnostmi tehdejší rakouskouherské vědy: H. Swoboda (profesor klasické filologie a starověkých dějin), C. L. Patsch (profesor slavistiky), J. Jüthner (profesor klasické filologie) a Fritz Knoll (stavební inženýr). Někteří z nich byli alespoň v určité životní etapě spojeni s Prahou (např. profesor Swoboda, svého času rektor pražské německé univerzity) a výsledky expedice byly publikovány rovněž v Praze (předběžná zpráva z roku 1903 i celková publikace z roku 1935).

V průběhu expedice byly navštíveny, fotograficky zaznamenány a popsány mimo jiné tyto lokality:

Fasillar – nachází se zde hlavně chetitský skalní monument ze 13. století př. Kr. a dále stopy pozdějšího římského a byzantského osídlení

Eflatün Bunar – i v této lokalitě se dochoval chetitský skalní monument ze 13. století, pravděpodobně jde o zbytky svatyně s pramenem

Gölcük Ören – zbytky akropole z římské a byzantské doby, fotograficky zdokumentovány byly především pozůstatky římských hrobek a pozdějšího hlavního kostela

Palaia Isaura/Leontopolis – zaznamenání a popsání této lokality je nejdůležitějším vědeckým počinem expedice; jde o pozůstatky velkého města z helénistického, římského a byzantského období, jehož nejvýznamnějšími dochovanými památkami jsou zbytky hradeb (dlouhých 3,8 km), triumfální oblouky dvou římských císařů a základy několika byzantských kostelů

Výsledky tohoto výzkumu byly prezentovány na konferenci „12. Österreichischer Archäologentag“ (konference všech rakouských archeologů konaná každé dva roky na jednom z univerzitních archeologických pracovišť – Vídeň, Salzburg, Graz a Innsbruck) v rámci příspěvku „Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen“ und ihre archäologische Expedition nach Lykaonien, Ost-Pamphylien und Isaurien in Kleinasien im Jahre 1902“ připraveném společně všemi třemi řešiteli projektu. Referát shrnul informace o účastnících expedice a jejím průběhu, historii publikace jejích výsledků a zaměřil se především na představení tohoto projektu, k němuž dal podnět Dr. Alexander Zäh, a přehled postupu prací při přípravě nové knihy. Odkaz na příspěvek ve formě prezentace programu MS Powerpoint je umístěn níže. Referát bude publikován v aktech konference

v nakladatelství Phoibos Verlag ve Vídni (V. Gassner – M. Meyer (Hrsg.): Akten des 12. Österreichischen Archäologentages in Wien, 28. Februar – 2. März 2008). Německé resumé příspěvku v rakouském online archeologickém časopise Forum Archaeologiae 46/ III / 2008 si můžete přečíst na adrese <http://farch.net/>

Osobně jsme velmi rádi, že jsme se mohli podílet na přípravě nové knihy o expedici a jejích účastnících. Bohužel dnes, více jak 100 let poté, se u nás povědomí o ní zcela vytratilo, i když její výsledky měly a stále mají velký význam pro archeologii střední Anatolie a její účastníci patřili mezi přední vědce Rakousko – Uherska té doby. Doufáme proto, že nová kniha tyto nesporné vědecké úspěchy a osobnosti opět připomene.

Na závěr bychom rádi poděkovali Magistrátu hlavního města Prahy a pracovníkům Archivu hlavního města Prahy za podporu při našem výzkumu.

PhDr. Tomáš Alušík, PhD., MIFA
Mgr. Jan Kostěnek, PhD.

J. Kostěnek – A. Záh (Hrsg.): *Wissenschaftlicher Nachlaß der Deutsch-Böhmisch archäologischen Expedition nach Lykaonien, Ost-Pamphylien und Isaurien (Kleinasien) durchgeführt im Jahre 1902. Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris 26:*

Obsah:

Danksagung
Literatur- und Abkürzungsverzeichnis
Vorwort (Professor Dr. Gerhard Dobesch / Dr. Klaus Belke)
Türkische Zusammenfassung und Vorwort / Türk Onsöz (F. ÖZDEMİR)
Einleitung (A. ZÄH / T. ALUSIK)
1. Die Teilnehmer der Expedition, die Expeditions- und Publikationsgeschichte (A. ZÄH)
2. Katalog und Dokumente bezüglich der Herausgabe der ersten Ergebnisse 1901-1909 (A. ZÄH / J. KOSTENEC)
3. Katalog und Dokumente bezüglich der Herausgabe der Abschlußpublikation 1927-1935 (A. ZÄH / J. KOSTENEC)
4. Inventarliste der Expeditionsfotografien mit Kommentar (A. ZÄH)
5. Register
A. Namensregister
B. Topographisches Register
1. Örtlichkeiten in der Türkei
2. Örtlichkeiten in Europa
6. Abbildungsverzeichnis
1. Abbildungen im Text
2. Abbildungen auf Tafeln
7. Abbildungsnachweis
8. Tafelteil: Erhaltene Expeditionsfotografien auf Tafeln

Úvod

V roce 1890 byla v Praze založena Společnost pro podporu německé vědy, kultury a umění v Čechách (Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen; dále jen Společnost). Jejím cílem byla podpora „českoněmeckých“ a v českých zemích žijících německých badatelů, umělců či spisovatelů, převážně formou peněžní podpory, vydáváním publikací a prezentací děl významných vědců nebo umělců. Společnost několikrát změnila stanovy i název (naposledy roku 1941 na Německá akademie věd v Čechách - Deutsche Akademie der Wissenschaften in Prag). Členy Společnosti byly významné osobnosti vědeckého a kulturního života v tehdejších českých zemích – např. umělci či učitelé na německé pražské univerzitě.

Na samém konci 19. století navrhl profesor Otto Bendorf (1838 – 1907), tehdejší ředitel Rakouského archeologického ústavu a korespondující člen Společnosti, uskutečnit vědeckou expedici do tehdy málo známého vnitrozemí Malé Asie, která by se zaměřila především na zkoumání a popisování starověkých památek. Předsednictvo Společnosti tuto myšlenku podpořilo a během let 1901 – 1902 se zformoval následující tým účastníků:

Heinrich Swoboda (1856 – 1926), profesor klasické filologie a antických dějin a rektor na německé univerzitě v Praze; vedoucí expedice
Carl Ludwig Patsch (1865 – 1945), profesor slavistiky na vídeňské univerzitě a pozdější ředitel C.-K. ústavu pro balkanologii v Sarajevu (1. K. und K. Institut für Balkanforschung)

Julius Jüthner (1866 - 1945), profesor klasické filologie, t.č. ve švýcarském Freiburgu a poté na Univerzitě v Czernowitz (dnešní Černivci na Ukrajině)
Fritz Knoll (1872 - 1940), stavební inženýr; architekt a fotograf expedice.

Na jaře 1902 se jednotliví účastníci sjížděli do Istanbulu, poté všichni společně odcestovali vlakem do města Konya. Odtud v doprovodu družiny průvodců vyrazili 4. dubna na vlastní expedici do oblastí Lykie, Pamfýlie a Isaurie na koních, zpět do Konye se vrátili 28. června. Během této vědecké výpravy bylo pořízeno několik set fotografií, náčrtů a plánů a také kopií (otisků) nápisů. Zaznamenány byly památky prehistorické (chetitské) i z pozdější doby řecko-římské. Jedním z hlavních úspěchů expedice byl první důkladný vědecký průzkum a popis zbytků označovaných jako Palaia Isaura (latinsky Isaura Vetus – Stará Isaura) - velkého města z doby helénistické, římské a byzantské ležících na kopci Zengibar Kalesi, asi 10 km východně od města Boskir (Silistat). Nedávno Dr. Klaus Belke identifikoval Starou Isauru jako město Leontópolis figurující v byzantských pramenech jako hlavní centrum celé oblasti Isaurie. [1] Mezi nejvýznamnější dochované architektonické památky patří zbytky hradeb dlouhých asi 3,8 km se dvěma bránami a celkem čtrnácti věžemi, které pocházejí již z helénistického období a v pozdější době byly přestavovány a rekonstruovány, dále pozůstatky triumfálních oblouků římských císařů Hadriána, Marka Aurelia a Alexandra Severa (2. – 3. století) a základy několika byzantských kostelů.

Předběžná zpráva o výsledcích expedice vyšla sice již v roce 1903, [2] na definitivní publikaci získaného materiálu v knižní podobě však bylo nutné vyčkat až do roku 1935. [3] Tuto časovou prodlevu způsobilo patrně především zaneprázdnění účastníků jinými záležitostmi a úkoly a také smrt vedoucího expedice profesora Swobody v roce 1926. Již v předmluvě knihy ovšem autoři uvádějí, že v archivu Společnosti zůstala malá část nepublikovaných fotografií, plánů a také kopií nápisů.

V roce 1945 – v reakci na konec 2. světové války – byla Společnost zrušena a její majetek byl zkonfiskován. Písemný fond byl v následujících letech rozdělen mezi několik institucí, odkud se v pozdější době nakonec jeho část dostala do tří různých archivů – městského (dnes Archiv Hlavního města Prahy, zde je uložena největší část dochovaných fondů), Archivu Univerzity Karlovy v Praze a Archivu Akademie věd České republiky). Část archivního fondu Společnosti je bohužel nadobro ztracena. Z materiálu týkajícího se expedice zůstaly v Praze zachovány pouze písemnosti referující o přípravě na cestu (zejména korespondence jednotlivých účastníků a účty) a především část fotoalba s několika desítkami černobílých expedičních fotografií, uložené v Archivu Hlavního města Prahy.

V únoru 2006 kontaktoval mého spolupracovníka a bývalého spolužáka z univerzitních studií Dr. Jana Kostěnce jeho blízký německý kolega Dr. Alexander Záh s žádostí o pomoc při hledání materiálů z oné expedice, které by snad mohly být ještě dochovány někde v pražských či jiných českých archivech. Společně jsme (poté, co jsem byl o této věci informován) začali pátrat a nakonec jsme se – po několika týdnech oklikou přes Archeologický ústav Archiv Akademie věd ČR a Univerzitu Karlovu – dostali ke zbytkovému archivnímu fondu Společnosti uloženému v Archivu Hlavního města Prahy. Zde se nám podařilo objevit jednu větší krabici nadepsanou „DAW 31: Kleinasiatische Expedition 1901 - 1903“, z níž většina dokumentů včetně fotografií je publikována právě v této knize. Krátce nato – během podzimu 2006 – jsme byli informováni Dr. Zähem, že v pozůstalosti profesora Patsche (uložené v Bavorském státním archivu v Mnichově) nalezl další chybějící část fotoalba s expedičními fotografiemi. Odtud byl k nápadu vytvořit tuto knihu pouze krůček – Dr. Záh oslovil s nabídkou vydání publikace, kde by byly uveřejněny veškeré archivní materiály a fotografie z expedice a která by měla formu komentovaného katalogu, profesora Gerharda Dobesche, ředitele Maloasijské komise Rakouské akademie věd (Kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), který jeho ideu podpořil.

Spolu s Dr. Kostencem jsme velmi rádi, že jsme se mohli podílet na vzniku této knihy, kde – snad jako určitý hold městu Praze, někdejšímu sídlu Společnosti - byla také možnost napsat alespoň stručné shrnutí expedice v češtině. Je totiž smutnou pravdou, že dnes, více jak 100 let poté, se povědomí o ní zcela vytratilo, i když její výsledky měly a stále mají velký význam pro archeologii střední Anatolie a její účastníci patřili mezi přední vědce Rakousko – Uherska té doby. Doufáme proto, že předkládaná kniha tyto nesporné vědecké úspěchy a osobnosti opět připomene.

Tomáš Alušík

[1] Belke II.

[2] Bericht.

[3] Swoboda – Keil – Knoll.